

שינוי החינוך דרך חיבור מחדש ללמידה מבוססת מקום

שרון מיכאלי־רמון

דפנה גרנית דגני (עורכת) (2021). שבילים לחינוך מבוסס מקום.
תל אביב: מכון מופ"ת. 221 עמודים.

אני אוהבת להתייחס ללמידה במרחב כאל מפגש בינינו לבין כלל האובייקטים
שבסביבה, מפגש שמגולם יפה בשיר של מארק סטרנד – "לשמור על הדברים
שלמים":

בשדה

אני היעדרו

של שדה.

ככה זה תמיד.

היכן שאני נמצא

אני מה שחסר.

כשאני הולך

אני חוצה את האוויר

ותמיד

האוויר נכנס פנימה

למלא את החללים

בהם היה גופי.

לכולנו יש סיבות

לנוע.

אני נע

כדי לשמור על הדברים שלמים.

הספר **שבילים לחינוך מבוסס מקום** מאגד התייחסויות שונות לחינוך מבוסס מקום, והוא בנוי כטיול בין קורסים במסלול "שבילים" של מכללת קיי. את פרקי הספר כתבו כותבים שונים המלמדים במסלול "שבילים" במכללת קיי ובחממה לחינוך דמוקרטי. הספר מעמיד תשתית רעיונית שיש בה הסברי רוחב על חינוך מבוסס מקום (חמ"מ) והתמקדות בתפיסות היסוד של מסלול ייחודי זה, המשלב ביסודו תיאוריות חינוכיות דמוקרטיות, סביבתיות וחברתיות. בהיותו ספר שמשלב תיאוריה וביצוע, הוא מתאים לנשות ואנשי חינוך, ומוסיף ידע תיאורטי חשוב לחוקרים ולחוקרות בתחום.

לספר שתי מהויות מרכזיות. הראשונה היא הצורך בחמ"מ במציאות בת זמננו, מציאות שמתוארת כמערערת יסודות, מבוססת גלובליזציה ומוחקת באופנים שונים את המשמעות של האזור המקומי. ה"מקומי" מתואר כחווייה היום-יומית של האדם, וכדי להיות אופטימלי עבור החברים בו עליהם לפעול בשיתוף פעולה למענו. המהות השנייה היא התפיסה הביקורתית-אקטיביסטית שמובילה את העושים במלאכה לשנות את אופן ההכשרה של נשות ואנשי החינוך, או בעצם הרצון לשנות את שמרנות החינוך, כדי להכשירם להיות אקטיביים בחשיבתם, בפועלם ובקהילתם.

הספר צועד בין התמה של החינוך הדמוקרטי לתמה של חינוך ולמידה מבוססי מקום, שעיקרה "זיקה למקום הפיסי מעניקה משמעות ייחודית לזהותו של הפרט" (עמ' 27). הוא מתאר את התפיסה כי למידה מבוססת חוויה והתנסות מאפשרת ללומדים להתפתח, להעמיק ידע ולהשפיע על מציאות חייהם. מסלול "שבילים" שם לו למטרה להכשיר נשות ואנשי מקצוע אקטיביסטים, וכפועל יוצא להצמיח תלמידים ותלמידות אקטיביסטים הנטועים במרחב המקומי שבו הם גדלים, להבין אותו, לשאול על אודותיו ולבקר אותו, והציפייה האמיתית היא שהתהליך יעורר בהם את הרצון לפעול במרחב לטובתו, לטובתם.

הספר בנוי מפתח, המסביר את הצורך בתוכנית ייחודית שכזו, וממשיך בשלושה פרקים – המכונים בספר מרחבים – של ביסוס תיאורטי של שני השדות הסמנטיים העיקריים השזורים לאורך הספר – חינוך מבוסס מקום וחינוך דמוקרטי, שתי גישות המסייעות ללומדים לפתח את זהותם המקצועית דרך פעולה ושאיילה. המרחב הראשון בספר עוסק בחינוך מבוסס מקום, המורכב, לפי הכותבים, מלמידה הנעשית באמצעות תפיסת המרחב בחושים, זיקה לטבע ולקיימות, וקשר בין סביבה לפעולה. עוד מרחיב הפרק בעניין החינוך הדמוקרטי, המורכב מלמידה

מכילה דרך השתתפות וחוויה, למידה אשר מושתתת על ערכים של חירות ושוויון זכויות והטלת ספק של היחיד. הקשר בין גישות אלו נטוע בתפיסתו של דיואי (עמ' 49), ולפיה המקום חשוב ללומד "בתפיסת הלמידה כמהות החיים, ותפקיד המקום", ועל כן מובילי "שבילים" מציעים לנו שינוי בפדגוגיה הרגילה, שאליה הם מתייחסים כפדגוגיה של סבילות. זו הנקודה שאני מתחברת אליה, הן כקוראת הן כאשת חינוך שמובילה תמה רחבה של למידה מבוססת מציאות, למידה שבה למרחב יש חשיבות הכרחית, יציאה מהמוכר לחדש, מהסביל לפעיל ומהמנותק למחובר.

מקום, כפי שכתב גורוביץ בספרו המכונן "על המקום" (1992), "הוא נתון ויצייר; אי אפשר בלעדיו ועדיין הוא תלוי הקמה, לא רק במובן הפיסי [...] אלא במובן התרבותי – יצירה והנחלת שפה, טקסט, מיתוס, היסטוריה [...] מקום מוקם וממוקם בין אנשים, בתוך מושגים, ופותח את עצמו בכך לשונות ולהשתנות, ליחסיות תרבותית, ולהמצאה אנושית בלתי נדלית" (שם, 11). המחברים של פרקי הספר מדברים על ארבעת ממדי למידה עבורם, אשר מתבצעים, בדרך כלל, בלמידת (Public Base Learning) PBL, למידה מבוססת פרוייקטים, וקשורים לתפיסות אקטיביסטיות בחינוך, בסדר עולה של פעולה במרחב –

1. שינוי הסטינג – עצם הלמידה בחוץ.
2. לימוד המקום, על המקום, באופן רב-תחומי.
3. למידה התנסותית מהמקום ובמקום.
4. למידה שתייצר שינוי של המקום.

הפרק החותם את המרחב הראשון עוסק בחינוך התנסותי. מעיין פוקס, מחבר הפרק, מציין את היציאה להרפתקה (עמ' 71-73) משום שהרפתקה היא "דרך עשייה" שמאפשרת מתיחת גבולות ואתגור עצמי, פעולות של שינוי מעצם קיומן. פוקס מוביל את הקוראים, באמצעות התנסויות שערכו הסטודנטים, להתבונן על משמעות החוויה במרחב ללמידה תוך קישור תיאורטי למודלים של התנסות וביקורת. המוקד בפרק זה מקשר את החמ"מ ללמידה שמכילה בתוכה אפשרות לחיבור חברתי וחינוכי עבור המעורבים בה, ובהיותה כזו היא מציעה את האפשרות והשאיפה האידאית לשינוי חברתי. התנועה, החוויה והפעולה מתקיימות במרחב הפיזי, במרחב החברתי שמתקיים במרחב הפיזי ובמרחבים הסימבוליים שקיימים בו. הקשר עם האנשים, הקבוצות והארגונים שמתנהלים במרחב הוא הלמידה האמיתית של הלומדים.

המרחב השני של הספר מציג לקוראים מודלים ופרקטיקות, שהם אומנם ייחודיים ל"שבילים", אך אפשר ליישם גם בהקשרים אחרים של שימוש במרחב הפיזי ללמידה. ארנון בן ישראל מציג כלי בשם "העיפרון הסגול", במאמר שמצייר לנו את ההבדל המהותי בין מיפוי סטטי, אדנותי לעיתים, בעולם הישן, למיפוי של מרחב תוך כדי תנועה, מיפוי מתוך חוויה אשר נוצר בשיח בין החוץ לפנים של הסובייקט. העיפרון הסגול הוא כלי שתכליתו ייצור הידע דרך פעולות דינמיות במרחב אשר משפיעות על הפועלים – הסובייקטים, ועל המרחב, ומכאן חשיבותו הרבה. הסובייקט, כמומחש בהסבר על ספר הילדים "אהרון והעיפרון הסגול" (עמ' 87-89), נע במרחב תוך סימון סגול של התבוננות חקרנית, הבניה, ייצוג ורפלקציה של ידע מרחבי וחוויות. משום שבתפיסת הלמידה במרחב הלומד פועל, יוצר ונמצא בדיאלוג רפלקטיבי עם המקום, ההתנהלות היא חושית-תנועתית בתוך סביבת חייו המורכבת, ומאפשרת למידת עומק מותאמת יותר ללומדים. תפיסה זו מתחברת לתפיסה של לימור יצחק (עמ' 102-120) שטוענת במאמרה כי ללמידה בקהילה ובמרחב תצמיח לומדים לטווח ארוך שיהיו מעורבים אקטיבית בקהילתם. במרחב השלישי הספר ממשיך ומציג מודלים שונים של למידה וחינוך מבוססי מקום – התערבויות עם נוער בסיכון, עבודה עם סטודנטים ותלמידים, מסעות התנסות ורפלקציה – שתכליתם עיצוב דמות בוגר של נשות ואנשי חינוך אקטיביים. לאורך כל פרקי הספר עולה התחושה כי מובילי התוכנית שואפים לחנך דרך הפעולות ודרך מרחבי הלימוד – הפיזיים והתיאורטיים – בוגרים אוטונומיים, בעלי קשר למקום וקשר אנושי אותנטי.

הספר מעמיד נדבך חשוב בידע התיאורטי, שנשען בחלקו הפדגוגי רבות על הגותם של ויגוצקי, דיואי והוגים דמוקרטיים, ומכיל תחומים שונים, שעצם קישורם הוא חוויה פדגוגית שיש בתוכה דינמיות וחשיבה ברמה גבוהה. הספר ממחיש מגוון עשיר של אופני עבודה, חשיבה, התנסויות ופרויקטים שמפצירים בקורא לנסות, ליצור, להעז, לנוע ולשנות את שדה החינוך הישראלי בהקשרו החברתי והתרבותי, המקומי והגלובלי, דרך הפדגוגיה.

לסיכום, אנו, כמרחבים שנעים במרחב ופוגשים מרחבים אחרים, נוכל לצמוח ולהצמיח מתוך הקיים והחסר במקומות שבהם אנו קיימים ופועלים. הספר מעשיר את הידע הפרקטי והתיאורטי של חינוך ולמידה מבוססי מקום, בשדה החינוך הישראלי בכלל, ובהקשר המקום בפרט, וככזה מתאים לנשות ואנשי חינוך ולחוקרים

וחוקרות שרוצים להרחיב ולהעמיק את הידע התיאורטי שמעוגן בתיאוריה ומחקר. הוא מדגים לנו את הכוח הטמון בלמידה וחינוך מבוססי מקום ומציאות.

רשימת מקורות

גורביץ, זלי (1992). **על המקום**. הוצאת עם עובד.
סטרנד, מארק (2007). **שירים** (עוזי וייל, מתרגם). הוצאת ידיעות ספרים.

